Hannibal op non-actief

MS De weldoordachte wijze waarop de Carthaagse veldheer Hannibal tijdens de Tweede Punische oorlog erin slaagde in het jaar 216 v. C. zijn Romeinse tegenstanders Gaius Terentius Varro en Lucius Aemilius Paulus bij Cannae, in de vlakte van de Aufidus in Apulië, vernietigend te verslaan heeft sindsdien model gestaan voor legio operaties waarin de volledige vernietiging van de vijandelijke gevechtskracht werd beoogd. De *dubbele omvatting*, zoals die door Hannibal was ontworpen en uitgevoerd, en die naar dat eerste succesvolle wapenfeit gemeenlijk als *Cannae-operatie* werd aangeduid, gold eeuwenlang als het schoolvoorbeeld waarnaar zowel tactici als strategen streefden. Twee krachtige vleugels die doorstootten langs de flanken van de tegenpartij om daarna, geassisteerd door een mobiele formatie — ruiterij in het verleden, luchtlandingseenheden in een hedendaagse conceptie — de omsingeling te voltooien en de vijandelijke effectieven te veronzijdigen. En tussen de beide vleugels een relatief zwakke verbinding, een centrum dat desnoods zou mogen terugwijken mits het zich niet zou laten doorbreken in een uitbraakpoging van de ingeslotenen: de oorzaak immers van het gedeeltelijk mislukken van Hannibals eerdere toepassing van hetzelfde ontwerp, aan de Trebia tegen het einde van 218 v.C.

Degene die zich reeds bij de aanvang van een conflict bevond in de positie van de Romeinen bij Cannae, kon slechts weinig hoop koesteren op een mogelijke gunstige afloop van het treffen. In die situatie passief zijn en afwachten tot de dodelijke omklemming voelbaar zou worden, stond in feite gelijk met zelfmoord. De enige kans was gelegen in onverwijlde actie. Daarbij kon dan — al naar gelang van de beschikbare krachten — worden opgetreden tegen een der vleugels om die te vernietigen eer de tang zou kunnen worden gesloten, tegen het centrum om dat te doorbreken en zo de ontsnappingsweg uit de omsingeling al op voorhand open te maken, óf tegen het mobiele element dat het sluitstuk van de ring zou moeten vormen en dat doeltreffend in de uitvoering van die taak zou moeten worden gedwarsboomd zo er van overleven nog sprake wilde zijn.

Het was om die reden dat in de loop van de geschiedenis herhaaldelijk een *preventief optreden* werd voorbereid, en waar nodig ook uitgevoerd, door partijen die zich reeds voor de beginfase van een gewapend conflict omsingeld wisten: de dreiging van een onontkoombare vernietiging binnen een al aanwijsbare Cannae-operatie rechtvaardigde alsdan een dergelijke keuze. In de strategie, waar dan het „to be or not to be" op het spel stond, zal de noodzaak voor een zodanig optreden zelfs meer begrip vinden dan in de tactiek waar in volgende gevechten de schade wellicht nog zou kunnen worden geëgaliseerd. Staten die zich in de hachelijke *positie op de binnenlijnen* bevonden, trachtten daarom — ook indien zij in het geheel geen agressieve instelling hadden — hun stelsel van legeropbouw en oorlogsvoorbereiding te laten uitmonden in een militair apparaat dat een toereikende parate sterkte had en daardoor bekwaam was tot het verwezenlijken van onverwijlde acties als vorenbedoeld. De kansen op welslagen daarvan waren, uiteraard, het grootst zolang de coördinatie van de omsingelende verbondenen nog niet geheel in orde was: ook bij Cannae werd het succes van de dubbele omvatting slechts bereikt doordat de gehele Carthaagse strijdmacht volgens plan ageerde en nauwgezet handelde naar de aanwijzingen en bevelen van de eenhoofdige leiding van Hannibal. Het is evenwel allerminst noodzakelijk dat de preventieve actie ook gewapenderhand wordt uitgevoerd; ook op politiek of economisch terrein is het zeer wel mogelijk het aanleggen van de tang te doorkruisen. Zo kan bijvoorbeeld het aanbieden van een non-agressiepact in zekere zin worden gelijkgesteld met het doorbreken van het zwakke centrum of met het uitschakelen van de mogelijkheid daar ter plaatse de omvattende ring te sluiten. En in de aanloopfase tot de Tweede Wereldoorlog zou de Anschluß van Oostenrijk bij het op de binnenlijnen gesitueerde Derde Rijk, in samenhang met het daarop volgende tot stand komen van de As

Rome-Berlijn, voortreffelijk hebben kunnen dienen voor het ontkrachten van een op handen zijnd Cannae tegen Duitsland — zij het dat moet worden opgemerkt dat de Duitse strategische planning, hoezeer ook beducht voor een twee-frontenoorlog, niét om die reden had aangedrongen op Oostenrijks inlijving, evenmin als een zelfde overweging later werd gehanteerd terzake van de bezetting van Denemarken en Noorwegen.

In onze tijd is het niet moeilijk bepaalde parallellen te onderkennen. Het van de Poolse minister Rapacki afkomstige plan voor de vorming van een kernwapenvrije zone in Midden-Europa — het Rapackiplan — dat hij in 1957 lanceerde en dat zou moeten leiden tot een zekere *neutralisatie* van Oost- en West-Duitsland, Polen en Tsjechoslowakije, mag stellig worden gezien als een — al dan niet opzettelijke — manoeuvre die zou kunnen leiden tot het uitschakelen van delen van de omsingeling die het Oostblok zich tegen wil en dank had moeten laten welgevallen. In het kader van deze beschouwing is het daarbij nauwelijks relevant of, en in hoeverre, de strategen van het Kremlin moeten worden gezien als de drijvende krachten achter dat plan. Wél mag worden beklemtoond dat plannen als het voornoemde — en in niet mindere mate verschillende idealistische neutralisatieprojecten en ontwapeningsillusies die binnen het Westelijke kamp worden geïnitieerd — een wezenlijke belemmering zouden kunnen vormen voor een *containment policy* welks uiteindelijke welslagen mede afhankelijk is van het al dan niet in stand houden van een *groepering op de buitenlijnen* in de trant van Cannae — al ligt dan een fysieke vernietiging van de ingesloten tegenpartij allerminst in het voornemen.

Het lijdt immers weinig twijfel of het wegvallen van verscheidene bondgenootschappelijke contingenten uit de tot voor enkele jaren hechte ring — ook aan de Trebia waren het de bondgenoten die het lieten afweten en zo Hannibals tactische conceptie deden schipbreuk lijden — heeft de positie van de verdedigers van de status quo merkbaar verzwakt en dienovereenkomstig betere kansen geboden aan de uit de dubbele omvatting vrijgekomen *partij op de binnenlijnen*. Men behoeft slechts in gedachten langs de periferie van het Oostblok te gaan om de schade te kunnen vaststellen.

De conclusie kan dan ook niet anders luiden dan dat *in de mondiale strategische verhoudingen* Hannibal voorshands *op non-actief* lijkt te zijn gesteld. En de vraag rijst daarbij onontkoombaar, of het nu dan het ándere kamp zal zijn dat een Cannae zal kunnen optuigen . . .

In kleiner verband, maar daarom stellig niet minder belangrijk, valt al evenzeer een parallel te trekken met het klassieke voorbeeld. De situatie waarin het op de binnenlijnen opererende Israël zich sinds zijn geboorte als zelfstandige staat, in 1948, heeft bevonden, was onmiskenbaar dezelfde als die van Varro's legioenen bij Cannae. Het was slechts aan het nagenoeg geheel ontbreken van de essentiële coördinatie aan Arabische zijde te danken dat de bedreigde natie in vier oorlogen op rij niet het leven erbij heeft ingeschoten.

De recente militaire geschiedenis schildert Israël dan ook terecht als de partij die zich ten volle is bewust gebleven van de nadelige *positie op de binnenlijnen* en die, bij wijze van spreken, „volgens het boekje" opereerde om de nadelen te minimaliseren en de overlevingskansen te optimaliseren: niet aarzelend maar onverwijld toeslaande tegen een der vleugels van de dodelijke omklemming, dan wel met grote hardheid aangrijpende tegen de zwak geachte bondgenoten in het centrum, en de eigen mobiliteit uitbuitende om te demonstreren dat van een metterdaad sluiten van de fatale tang geen sprake zou kunnen zijn.

In de *regionale strategie* van het Midden-Oosten is dan nu, naar het zich laat aanzien, de zuidelijke vleugel van de Arabische Cannae-operatie doeltreffend uitgeschakeld. President Sadat heeft reeds lang beseft dat de coördinatie van de omsingelende contingenten vooralsnog uitzichtloos moest worden geacht, en heeft terecht gekozen voor een aanvaarden van de status quo die hem in staat zou stellen zich te concentreren op het welzijn van het Egyptische volk dat reeds lang dreigde te bezwijken onder de last van de, onvoorstelbare sommen vergende, oorlogsvoorbereidingen. Minister-president Begin, ter andere zijde, is zich ten volle bewust geweest van het moeilijk te overschatten voordeel van een buiten gevecht stellen van een der vijandelijke vleugels zonder dat daarvoor de inzet van militaire middelen noodzakelijk was: een verhoudingsgewijze goedkope positieverbetering, al moest daarvoor een zekere prijs worden betaald aan manoeuvreruimte — niet onoverkomelijk zolang een in te stellen bufferzone wordt bezet door VN-eenheden met een grotere „vasthoudendheid" dan in 1967, toen zij op eerste vordering van Nasser het veld moesten ruimen — en aan olie, waarvoor een verantwoorde compensatie binnen bereik ligt.

De winst voor de *partij op de binnenlijnen* is ook in dít geval duidelijk. Nu de onmiddellijke dreiging

van de dodelijke omklemming lijkt te zijn ontkracht door de geslaagde eliminatie van een sterke vleugel, kan de dubbele omvatting niet langer geloofwaardig worden gemaakt. Bijgevolg is ook een zekere chantagemogelijkheid aan de tegenpartij ontvallen. De consequentie ligt immers voor de hand: het staat Israël nu vrij, zich te concentreren op die sectoren van het vijandelijke front waar zich de dreiging nu wél zou willen gaan manifesteren, om het even of dat een uitwendige of een inwendige vijand zou zijn. Die gewijzigde situatie bleek reeds in de slotfase van de onderhandelingen: zonder veel risico's kon Israël troepen zenden naar zijn noordelijke en oostelijke grenzen toen vandaar dreigende taal uit de buurlanden werd vernomen als zouden Syrië, Irak en Jordanië gewapenderhand een spaak willen steken in het op vrede aankoersende Egyptisch-Israëlische wiel.

De overeenkomst is evident. Ook in het Midden-Oosten ziet het ernaar uit dat Hannibal op non-actief werd gesteld, althans tot nader order. Maar ook het verschil moge duidelijk zijn: heeft het Westen nooit de intentie gehad het ingekapselde Oostblok ook metterdaad in de aangelegde tang te vermorzelen, dat is wel degelijk de opzet geweest — en gebleven — van het verbond dat, op de buitenlijnen opererende, zich verzekerd achtte van een onfeilbaar Cannae tegen de Joodse staat welks volkomen vernietiging het eerste en enige doel heette en nog steeds heet.

Indien het Westen van zins is zijn oorspronkelijke doelstellingen ook in de toekomst te verwezenlijken, dan zal het ook moeten beseffen dat een werkelijke *containment policy* tegenover het Oostblok alleen dán kans van slagen kan hebben als de samenhang tussen de onderscheidene delen van het bondgenootschappelijke potentieel weer wordt verstevigd en als de coördinatie van vleugels, centrum en sluitende formatie wordt gemaximaliseerd, niet alleen waar het de militaire samenwerking betreft maar ook en vooral op alle andere terreinen waar het conflict zou kunnen worden uitgevochten. Met andere woorden: het Westen moge zich realiseren dat het gevaarlijk kan zijn als Hannibal *te* lang op non-actief wordt gelaten . . .

In de regionale strategie van het Midden-Oosten daarentegen is het te hopen dat dáár het non-actief van de Carthaagse veldheer tot in lengte van dagen voortduurt. De thans geaccepteerde status quo — met inbegrip van enkele uit het vredesverdrag voortvloeiende territoriale verschuivingen — impliceert immers een niet te voltooien Cannae, en bijgevolg een redelijke garantie voor het voortbestaan van een staat welks bestaansrecht de jure niet meer ter discussie zou mogen staan. En daarom *blijve* Hannibal in dat gebied maar liever op non-actief!